

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд :**”МАКЕДОНСКИЯТ ВЪПРОС В БЪЛГАРО-БРИТАНСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ” /1919-1941г./**, за присъждане на образователната и научна степен „доктор” – автор

Илко Петров Дренков

Илко Дренков е избрал за тема на дисертацията си **една безспорно значима тема. Тя все още не е разработена цялостно на високо изследователско равнище, въпреки че е свързана тясно с националните интереси на България и българите останали в границите на съседните държави.** Великобритания е главен архитект на Берлинския договор от 1878 година, въз основа на когото възниква и Македонският въпрос. В последвалите десетилетия, официален Лондон разглежда тази тема в балканската политика, предимно като вътрешен проблем на Османската империя. Англия няма интерес от появата на силна славянска държава в близост до Бяло море. Тя се опасява, че гравитирайки около Русия, българите ще се превърнат в сериозна заплаха за най-важните трансокеански комуникации на британците - през Суец и Гибралтар, към перлите на имперската им корона – Индия, Австралия и Нова Зеландия. Поради това инициативите на Балканския комитет, основан от лорд Брайс, братя Бъкстон, Хенри Брайлсфорд и защитата оказвана на българите в Македония след погрома на Илинденското въстание от 1903 г./с призови и за реформи в полза на българите/, си остават безрезултатни хуманитарни инициативи на видни личности.

Ръководена от стратегическите интереси на империята, след спечелването на Първата световна война, Великобритания застава твърдо върху позицията да се защитава установеното следвоенно статукво на Балканите. Чрез палиативни лавирания във вътрешно балканския ареал, Лондон се опитва да елиминира всички фактори, които могат да взривят мира в Югоизточна Европа – особено една активна ревизионистическа политика на правителствата в София и нежеланата революционна дейност на ВМРО. В същото време, чрез не особено съществени жестове спрямо България и откъснатите българи, официален Лондон се опитва да си

извоюва и позицията на важен „балансър“ и „контрольор“ на ситуацията в тази част на света. Така че и при новосъздаденото положение на Балканите, след Парижката мирна конференция от 1919 година, да не се заплашат стратегическите комуникации на империята и да се намали възможността за износ на болшеvizъм извън границите на Русия. В резултат през междувоенните десетилетия се ражда английската теза за възможността политическата активност, свързана с Македонският въпрос „да стихне“, чрез отнемане базата за действие на най-искрените привърженици на идеята за неговото справедливо пререшаване - България и ВМРО. В тази тактика официален Лондон вижда верния път, за да се постигне желаното „умиротворяване“ на Балканите. Това реално е позиция, чрез която въпреки имитативната благосклонност, проявявана от британските правителства по отношение на някои отделни въпроси, интересувачи българите, Великобритания реално запази водещата си позиция на решителен противник, македонският въпрос да се разреши справедливо, съгласно волята на населението в областта.

Авторът на дисертацията разбира правилно ролята на национално отговорната историческа наука. Поради това още в увода на дисертацията той ясно обосновава своето намерение, да се заеме съзнателно с изследването на споменатите аспекти на тематиката, чието разработване има важно познавателно значение, и при формулиране на политиката свързана с настоящите тенденции в развитието на проблема Македония. За целта той е формулирал ясно **предмета на изследването си – да проследи развитието на българо-британските отношения между двете световни войни, свързани с Македонския въпрос.** От там ясно са дефинирани и конкретните изследователски задачи на труда: да се изясни аргументацията и логиката за обосноваване конкретните „мироопазващи действия“ на британската дипломация, по така дефинирания главен предмет на изследването; да се проучи какво отражение са дали сложните балкански взаимоотношения, през изследвания период, върху приоритетите на британската европейска политика; какви контра ходове предприема специално ВМРО, за да неутрализира неблагоприятното влияние на заинтересуваните велики сили като Великобритания, Македонският въпрос не се пререшава справедливо; изяснена е и половинчатата същност на малките, неизбежни, макар и перманентни

корекции, които Великобритания е принудена да прави в политиката си свързана с Македония, като отговор на умиротворителните инициативи, реализирани от българските правителства, през 20-те и 30-те години на XX век. **Така дефиниран предприетият академичен ангажимент удовлетворява напълно представата за цялостно предметно покриване на темата. Авторът е успял да види максимално широко и да осмисли правилно нейните най-съществени подвъпроси.** Тях той е превърнал в основни глави и параграфи на своето изследване, за да даде там отговор и на частно научните питання, които чакат изследователското становище.

Пълното обхващане на периметъра и логичното навлизане в същността на следващите подвъпроси на проблемитиката, е позволило на колегата Дренков да създаде една правилно надграждаща се структурата на ръкописа. **Началната глава** логично маркира избистрянето на основните акценти в следвоенната балканска политика на Лондон, още по време на Парижката мирна конференция, чиято основна цел е да се осигури „мир в Югоизточна Европа и спиране разпространението на болшевизма“; във **втората** глава авторът е разкрил усилията на Великобритания да укрепи принудително наложената териториално-политическа рамка на Балканите, след 1919 година. Разкрит е стремежът на английската политика да подкрепи подобряване на отношенията между България и Югославия, за да спадне реваншизмът на София, а официален Лондон евентуално да получи контролната позиция в региона. Така че да не се допусне нов военен взрив на Балканите; В **третата** глава подробно е проследена двойната игра на английската дипломация по българския национален въпрос, от средата на 20-те до средата на 30-те години: от една страна на правителството в София се отпускат заеми, от друга обаче, се дават съвети в Атина да се ускори изселването на „българофоните“ от Гърция, плюс уговорката, средствата от заемите да се предоставят само на български граждани. Така бежанците да се откажат принудително от каквито и да било бъдещи претенции спрямо Гърция. С тези си действия официален Лондон, прикривайки се зад идеята, че „подкрепя бежанците в България“, всъщност се стреми да гарантира стабилността на традиционния „форт пост“ на английското влияние в средиземноморието - Гърция. Дисертантът разкрива, че в стил „лична инициатива“ през този период пълномощният министър Уотърлоу, ще предложи дори връщане

на Западните покрайнини към България, както и необходимостта от посилен натиск върху Белград, за облекчаване на положението на българите в Македония. Отново, обаче, не за да се разреши справедливо Македонския въпрос, а за да се отнемат основанията и базата за активността на ВМРО. Целта във всички случаи е една – да се елиминират причините за революционната дейност на ВМРО, която постепенно да „стихне” и организацията да бъде отстранена напълно като провокационен фактор на Балканите.

В последната **четвърта** глава е проследен закъснелият опит на Великобритания, чрез стимулиране на вътрешно балканския диалог и отстъпки към България, по въпроса за въоръжаването, направени със Солунската спогодба от 1938 година, да се предотврати германското завръщане на Балканите. Максималната благосклонност, до която официален Лондон благоволява да достигне по българския национален въпрос в началото на 40-те години, е възможността да се одобри мирното връщане на Южна Добруджа към България. Без обаче и по този въпрос да се оказва конкретен натиск, от британска страна върху Румъния.

В края е **заклучението** на дисертацията, където авторът прави основните си изводи. Приложена е богата справка за използваната изворова база и научната литература. Тази архитектура на текста позволява темата да се изследва пълно и в правилна причинно следствена връзка, по отношение на основните подвъпроси на съдържанието. Изяснената материя във всяка от предшестващите глава или параграф, създава солидна информационна основа, за да се разберат напълно причините за възникването и същността на разглежданите въпроси, съдържащи се в текста, на следващата част в изследването. Като резултат читателят върви по естествената логика на събитията и е в състояние да получи най-главното, което се очаква от запознаването с този нов научен труд: да си обясни причините, аргументите, логиката, преследваните конкретни цели и негативите, които са свързани с британската политика по Македонския въпрос, между двете световни войни.

За написване на дисертацията си колегата Илко Дренков е извършил многостранна събирателска и изследователска дейност. Той е открил, анализирал и вградил в своя текст всичко, което е било достъпно за него и

има стойността на оригинално информационно градиво /или статут на убедителен научен продукт/, за изясняването на частните подвъпроса на темата. **Главният източник на данни е оригиналната историческа документация, голяма част от която се пуска за пръв път в активно научно обръщение:** това са доклади на английските дипломати работили в София и останалите балкански столици; анализи правени във Форин офис по всички значими поводи, свързани с развитието на Македонския въпрос; декларации на правителства и дебати в парламенти; речи и интервюта на отговорните фигури в София и Лондон; документи на международни организации; информация разпространявана от печатни медии и пр.

Благодарение на това богато, оригинално градиво, което е събрано на едно място, авторът на дисертацията се е потопил максимално дълбоко във фактологията на политическия конфликт. Той разполага с изобилие от данни, които му позволяват да види възможно най-детайлно всички нюанси на изследваната политика, които го интересуват или подкрепят неговите тези. В резултат е създадена възможност да се разгърне един оригинален, собствен аналитичен процес на дисертанта, с интересни акценти, творчески изводи и убедителни - собствени научни заключения. Те са подкрепени с онова, което вече е казано в съществуващата сериозна научна литература, по някои от основните аспекти на българо-британските отношения между двете световни войни. По отношение специално на библиографията, авторът е използвал изследванията и документалните публикации на значимите изследователи, които са разработвали, отделни аспекти на интересуващата го тема преди него. **Високото чувство за отговорност, което дисертантът е проявил, при създаването на собствената богата информационна база на труда си, ме впечатли силно. Аз ценя много подобен подход, тъй като той е единствената гаранция, че в дисертациите може да се създава нова, и то сериозна наука.** Само когато се стъпи върху все още не използвана информационна база, в дисертациите се правят реални научни приноси.

Безспорен успех на дисертанта е умението му да пише четивно и увлекателно. Колегата Дренков си е формирал вече собствен академичен изказ. Той се отличава с интелигентност на фразата, отразяваща една динамична мисъл, която търси конкретиката на политическия момент, за

да бъде тя изразена със слово. Без читателя да се тормози с банални трафарети. В текста се чувства и усет към точността, базирана върху умелото използване на прецизния академичен понятиен апарат, без от това да страда експресивността и въздействащата сила на текста. В резултат тезите на автора са лесно усвоими и убеждават. По този начин ясно се очертават и главните научни приноси на рецензираната дисертация.

Подредени в известна хронология, според мен те биха могли да се обобщат в следната последователност:

Първо, вярна е постановката на автора, според която в хода на Парижката мирна конференция от 1919 година, Великобритания по същество отстъпва от някои хуманитарни идеи на нейни видни учени, общественици и дипломати лансирани след Илинденското въстание от 1903 година, които предлагат Македонският въпрос да се разреши чрез предоставянето на автономия за Македония. Лойд Джордж на практика подкрепя максимализма на „малките победители“ от тази част на Европа. По този начин е предопределена ролята на англичаните в бъдеще, да бъдат главно над наложения насилствен мир, който се крепи на крехък баланс на силите, от което се налага официален Лондон да води една сложна, двойствена игра с българите.

Второ, добре са аргументирани изводите на автора свързани с обобщаването на британската политика около непосредственото налагане на новото статукво на балканите, през първата половина на 20-те години. Основателно е твърдението на колегата Дренков, че след световната война официален Лондон традиционно няма преки интереси в България, освен желанието за нейното въздържане като безконфликтен фактор на Балканите. Поради това миролюбивата външна политика, водена от Александър Стамболийски, се посреща благосклонно от англичаните и осигурява тяхното „за“ приемането на България в ОН, още през 1920 година. Когато през март 1924 година правителството в Белград показва готовност да удари страната с военна сила, Великобритания оказва натиск за избягването на този враждебен акт. В същото това време обаче, на България категорично се отказва реален излаз на Бяло море; правителството в Лондон си затваря очите спрямо жестокостите на

сръбския режим спрямо българите във Вардарска Македония; Великобритания одобрява и насилствения преврат извършен в София на 9 юни 1923 година, тъй като той предотвратява по-нататъшното българо-югославско сближение, заплашващо в стратегическа перспектива гръцките позиции на Балканите и елиминира комунистическата заплаха за региона.

Илко Дренков е прав, когато твърди, че максимумът на английската доброжелателност към откъснатите части от българския народ, проявена до средата на 20-те години, е отразена в идеята, да се даде приоритет на материално компенсирание на бежанците. Въпреки че реалната цел и в този случай е да се отнемат основанията за активни действия от страна на ВМРО. Така са очертани вярно контурите на двойствената и противоречива политика на Великобритания, съдействала Македонският въпрос фактически да се постави под „неподвижен похлупак“, във варианта, в който го „разрешиха“ миротворците през 1919 година. Като резултат на това обективно възникват част от външнополитическите причини, за рязкото активизиране дейността на ВМРО, от средата на 20-те години.

Трето, изцяло приносна е концепцията на дисертанта формулирана в глава трета на труда, във връзка с окончателното разработване на британската политика по македонския въпрос през първата половина на 30-те години. При условията на вече раздвижилите се ревизионистически сили в Европа, начело с Германия, официален Лондон продължава да развива логиката на следваната до тогава линия, и неизбежно стига до решения: Великобритания да не признава наличието на отделна македонска националност, тъй като нейните водачи ще искат независимост или обединение с България – процес, който ще разруши наложеното статукво на Балканите; по същите съображения Англия да не толерира искания за автономия на областта в степен, която не е приемлива за Белград; повдигането на Македонския въпрос в ОН да не се насърчава от английска страна; българското правителство да се притиска, за да отслабва мощта на ВМРО; Югославия да се поощрява да подобрява материалното положение на българското население в Македония по своя инициатива, за да се отслабват причините за активността на ВМРО. Така „стихването“ на революционната организация, да се гарантира още по-трайно, като нейното физическо елиминирание от политическата сцена, се

приема като единствено средство за радикално решение на въпроса за осигуряване мир на Балканите.

В цялост авторът доказва по убедителен начин, че до средата на 30-те години Македонският въпрос реално продължава да стои в дневния ред на Форин офис. В Лондон са напълно наясно с българската националната принадлежност на християнското население в Македония и характерът на неговите искания. Реално, усложнената версия на идеята за осъществяването на английския политически баланс на Балканите, за да се гарантира така желаното спокойствие в Югоизточна Европа, се превръща в все по-ясно доказателство за управляващите в София, че трябва да се търси подкрепата на други велики сили, с чиято помощ в перспектива да се разрешава проблемът за националното обединение на българския народ.

Четвърто, положителна оценка заслужават приносите на колегата Дренков, свързани и с доуточняване на научната ни представа около британската политика на Балканите в навечерието на Втората световна война. Вярна е постановката на автора, че и по този въпрос се доказва максимата, според която Англия никога не е имала вечни приятели и противници. Поради това официален Лондон одобрява разгромът на ВМРО през 1934 година, поощрява опитът на Деветнадесетомайското правителство да се сближи с Югославия, както и подписания „Пакт за вечно приятелство между Къосеиванов и Стоядинович през 1937 година. През 1938 година Великобритания дори чувствително активизира своето модифицирано присъствие на Балканите. Главният резултат от него е подкрепата за подписването на 31 юли 1938 година на „Договора за ненападение“ между държавите членки на Балканския пакт и България. В резултат българите получават възможност да поддържат военновременна армия. Максимумът на английската офанзива обаче, е маркиран със съгласието да се одобри мирното връщане на Южна Добруджа, но без да се оказва какъвто и да било директен натиск върху Румъния. Въпреки положените усилия , дисертантът правилно констатира, че Форин офис все пак не успява да навакса преднината, която Германия вече е реализирала при настъплението си в България през 30-те години. Поради това, както в навечерието на Първата, така и преди избухването на Втората световна

война, британската политика по българския национален проблем притежава значително по-слаба притегателна сила, за насоките на външната политика, която възнамерява да следва София.

Като **пети** по ред, но не и по значение принос бих определил умелото експониране и сериозното доказване на истината, че ВМРО през периода между двете световни войни е тази революционна, освободителна организация в Европа, която ангажира най-трайно британската политика. Вярна е тезата прокарана в дисертацията, че ВМРО с основание се третира като главен представител на насилствено откъснатото българско население в границите на Югославия и Гърция. Поради това тя се разглежда и като основен детонатор, който може да взриви балканското статукво. Ето защо британската политика разходва сериозен интелектуален ресурс, за да докаже ползите от пълното елиминиране на ВМРО. Така на практика официален Лондон съдейства морално за ограничаване на инструментариума, чрез които българите търсеха разрешаването на национално обединителната си кауза. По този начин Великобритания съдейства пряко, за създаване на онази обстановка, при която българската политика трябваше отново да търси главно военни пътища за разрешаването на проблема около националното обединение.

В цялост, вярна е картината създадена от дисертанта, че с поведението си на Балканите между двете световни войни, официален Лондон по същество е отговорен за окончателното тържество на версайлската политика на Балканите, която обрича на трайна безперспективност националното обединение на българския народ. По този начин, в края на дисертацията авторът прави и основната равностметка на своето изследване. Приемам неговата самооценка, за направените приноси като обективна и отговаряща на реалните постижения, които откриваме в текста.

Препоръки: Всестранният анализ на дисертацията показва, че сложността на изследваната проблематика неизбежно поражда и размисли, за научна дискусия. В тази връзка ще си позволя да предложа на автора няколко идеи, които ако той намери за необходимо, да вземе пред вид, при по-нататъшната си работа над тази проблематика, тъй като съм

убеден, че корекциите ще бъдат само от полза на труда, при неговото цялостно публикуване.

Първо, смятам че при подготовката на ръкописа за обнародване като самостоятелна монография, /което трябва да стане на всяка цена/, трябва да се разработи един не голям параграф, за политиката на МПО по македонския въпрос, между двете световни войни. Вярно е, че седалището на организацията не е на Балканите, а в Съединените щати. Тя обаче работи активно от новия за промени в стария – и по-точно, в Македония. Особено за периода след разгрома на ВМРО през 1934 година. Тогава МПО остава единствената, активно действаща, при това напълно легална политическа организация на македонските българи. Ежегодно нейните конгреси гласуват резолюции на английски език, които се изпращат до легациите във Вашингтон и правителствата на всички велики сили. Политиката на МПО в случая заслужава специален интерес, най-вече заради факта, че нейните организационни структури, които съществуват и действат в Канада и Австралия, по същество работят на „английски терен“, предвид статута на тези две големи държави като доминиони на Великобритания.

Тоест, за читателите ще бъде полезно да разберат поне за какво настоява МПО пред английските правителства между двете световни войни; с какви аргументи се защитават интересите на българите във Вардарска и Егейска Македония и евентуално, каква е реакцията, на официален Лондон към призивите на МПО в Канада и Австралия за справедливо разрешаване на Македонския въпрос. Това е важно да се знае, защото поведението на тези хора не е зависимо в нищо от политиката или влиянието на правителствата в София. Македонските български изселници в Канада и Австралия изразяват по-най-искрен начин само възжеланията на поробените си братя във Вардарска и Егейска Македония. Използват и правото си, вече като канадски и австралийски граждани, /а това означава и като поданици на британската корона/, да кажат истината за многострадална Македония. Сега за сега това е една празнота в текста на рецензираната дисертация.

Второ, на страница 176 в дисертацията, авторът правилно констатира настъпилата корекция в стратегията на ВМРО, след като в края на 20-те

години организацията се убеждава в невъзможността да се постигне „обединението на Македония с България“. В резултат е възприета ориентация „за обособяването ѝ /на Македония б.м./ като автономна държава“. В автореферата на труда /страница 30/ обаче, тезата е разширена с твърдението, че по този начин ВМРО **„идейно застъпва политическия македонизъм“**.

Това твърдение противоречи на всичко, което е писал и публикувал по темата главният идеолог на въпросния преход – Иван Михайлов. Във всички свои текстове, той неизменно обяснява, че въпросния завои няма нищо общо с македонизма, който е сътворен в редовете на комунистическото движение, под егидата на Коминтерна в Москва. Платформата на ВМРО от края на 20-те години действително предлага необходимост вече да се създаде отделна държава на Балканите – Македония. Тя обаче се разбира само и единствено като **„втора държава на българите на Балканите“**. След като обединението с България се е оказало невъзможно, заради волята на великите сили, ВМРО приема за по-добре да съществуват две отделни, български държави, само и само населението да се предпази от денационализация. Такова е вероюто на организацията във връзка с анализирания преход и то трябва правилно да се обяснява. **В противен случай ние неволно ще даваме козове в ръцете на съвременните македонисти, на които те нямат никакво право. ВМРО е решителен противник на македонизма от момента на неговото налагане като идеология в редовете на комунистическото движение на Балканите!**

Трето, на страница 269, при опит да създаде един цялостен, обобщен образ за британската политика към България, между двете световни войни, дисертантът търси съвпадение с логиката заложенa в известната максима „Разделяй и владей“. Илко Дренков смята, че в случая с поведението на Великобритания тя може да се перифразира във варианта „Стихвай и владей“. Идеята му очевидно е, че с усилията си да елиминира ВМРО, официален Лондон по същество се е стремил да постави под свой контрол поведението на България! Събитията обаче доказват, че реалния политически процес се развива в точно обратната посока. София не само че не се превърна в надежден член на „лондонския клуб от

приятели”, но напротив – българското правителството извърши най-острия противоанглийски завой в началото на 40-те години. Както е известно на 11 декември 1941г. България дори обявява официално война на Великобритания. Така че, ефектът от английската политика по отношение на България през 20-те и 30-те години, според мен по-точно би бил отразен в една перифраза на максимата „Разделяй и владей” от рода на „Стихвай и отблъсквай българите”!

Четвърто, в финалния абзац на заключението, авторът на дисертацията прави извод, че като цяло английската политика, провеждана по отношение на България между двете световни войни „може да се нарече **успешна**”. Дали обаче е успех, за една велика сила, повторението през две десетилетия на стереотипно мислене, което води до невъзможност балканските държави да се използват като реален съюзник на Великобритания, в най-тежките времена, поставили на изпитания съдбата на империята през XX век, каквито са Първата и Втората световни войни?

Пето, след края на всеки параграф авторът прави и „изводи”. Смятам, че подобен подход „раздробява” прекалено много заключенията на дисертанта. Много по-цялостно неговите констатации биха изпъкнали в изводи, правени в края на главите. Тогава обобщенията действително биха изпъкнали по-цялостно и обемно, за да се разбере още по-ясно водещата доминанта в британската политика, през изследвания съответен под период на процеса.

И **последно**, в текста са налице някои технически несъвършенства: възможно е научният апарат да се облекчи, когато два пъти се цитират данните от един и същ фонд или автор. Вместо да се изписва и втория път цялата сигнатура, по-добре е да се изпише и съответната страница; на с. 182 се твърди че става дума за британската политика, по „македонския въпрос през **втората половина на XX век**”, вместо през 20-те години на XX век; в края на труда авторът не е забелязал, че компютърът е разместил заглавката „Използвани източници”, поради което тя сега се намира там, където не ѝ е мястото и някои други.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Завършвайки искам да подчертая изрично, че направените бележки имат характер на естествен академичен дебат, който е неизбежен при работата над подобна сериозна и сложна научна тематика. Поради това те не намаляват положителното впечатление, което оставя запознаването с дисертацията на колегата Илко Дренков. Като автор, той е подходил много сериозно към практическата реализация на първия си мащабен научен проект и се е справил достойно с него. **Пред нас е един оригинален научен труд, чиито автор внася свои убедителни и оригинални приноси в съвременната историческа наука. Те са напълно достатъчни за присъждането на образователната и научна степен „доктор”. Пред вид на това, без никакво колебание предлагам: уважаемите членове на Научното жури да присъдят на Илко Петров Дренков, образователната и научна степен „доктор”, Област 2. Хуманитарни науки. Професионално направление 2.2. История и археология, а Факултетния съвет да одобри правото му да бъде удостоен с нея.**

С о ф и я

2 август 2012г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

Проф.д.ист.н. Трендафил Митев